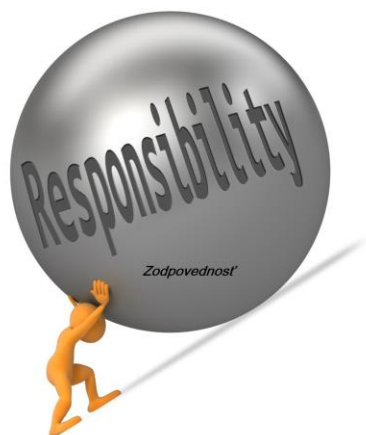

"Ľudský činiteľ" - naše alibi (4. časť – psychológia ne-zodpovednosti).

Prológ

V závere predošlého blogu "Ľudský činiteľ - naša alibi" som naznačil jeho pokračovanie, v ktorom by som ich chcel čitateľom trochu priblížiť čitateľom samotnú "psychológiu zodpovednosti" - čím a ako môže psychológia, ako teoretická a aplikovná disciplína pomôcť v odhaľovaní jedincov so sklonom k morálnym zlyháním a podporiť tých, ktorí majú predpoklady bezúhonne zvládať náročné profesie a funkcie. Vráťane poskytnutia zopár praktických rád, ktoré môžu prispieť k detekovaniu osôb náchylných k nepoctivému, či nezodpovednému správaniu, zvlášť v pracovnej sfére. Živý záujem a viaceré urgencie čitateľov potvrdil, že táto problematika je živá a nanajvýš aktuálna.

Aj to spôsobilo zmenu obsahu tohto blogu z pôvodného zámeru "čím a ako môže psychológia a psychológovia pomôcť zvlášť hospodárskej a ekonomickej praxi" na zámer pokúsiť sa dôraznejšie apelovať na potrebu vytvárania najmä legislatívneho prostredia pre takúto pomoc. Bez nej bude aj ten apel len jeden z ďalších márných pokusov o zmenu v "štáte dánskom".

ÚVODOM

Na nedávnom stretnutí psychológov práce, konanom na pôde Fakulty psychológie Paneurópskej VŠ sme sa zhodli na potrebe venovať intenzívnejšie skúmaniu pojmu INTEGRITA OSOBNOSTI a zamerať sa tiež na vyvolanie verejnej diskusie k bolestivým otázkam, ktoré neúnosne trápia celú našu spoločnosť. Jedna veľká kauza za druhou dokazujú, že pojem „zodpovednosť“ akoby účelovo vymizol z nášho povedomia, z povedomia mnohých verejných činiteľov a politikov, nehovoriac už o jeho vážnej absencii v našich každodenných životoch. Akoby ani neexistovala seriózná spoločenská objednávka brať naň zreteľ! Ak sa aj objavila, jedna kauza prehlušuje druhú a dezorientovaní ľudia už strácali nádej, že môžu niečo skutočne zmeniť. Nezodpovední nám uniesli štát a ešte aj zo spravodlivosti urobili tovar.

V príprave na uvažovanú konferenciu venovanú problematike zodpovednosti organizovanú Slovenskou asociáciou psychológov práce a Slovenskou komorou psychológov som vytiahol z knižnice jednu vzácnu publikáciu PSYCHOLOGIE ODPOVĚDNOSTI, vojenského psychológa Jaroslava HROMÁTKU vydanú Naším vojskom ešte v roku 1972. Dnes je takmer neuveriteľné, že knižka s takým výbušným obsahom vyšla

v období začínajúcej sa normalizácie. Pre mňa, v tom čase začínajúceho psychológa bola „bibliou“, ktorá mi dávala odpovede na mnohé otázky s ktorými som sa musel popasovať.

Ku cti mojich vtedajších šéfov v Čs. rozhlase slúži, že nielen počúvali citáty z nej, ktorými som ich neraz obťažoval, ale aj vytvárali priestor pre prácu podnikového psychológa a nezasahovali mi do nej!

Vcelku útlá knižka je síce plná rôznych grafov, tabuliek, korelácií a matematicko-štatistických výrazov a skratiek, ale tiež aj vážnych konštatovaní a iskrivých myšlienok o podstate ľudskej povahy a charakteru. O.i. je pozoruhodná aj tým, že v nej nenájdeme jediné slovo s ideologickým obsahom, či propagandistickým nábojom. Aj takého publikácie vychádzali vo vraj totalitnej ČSSR.

V záujme už naznačeného sa pokúsím niektoré z nich viac menej náhodne citovať:

„ V posledních letech se v našem živote nakupilo mnoho potíží a nedostatků ekonomického rázu, i v oblasti sociálních vztahů, které mají velmi zlé následky, vždy však působí vážné politické, hospodářské a morální škody.“

„ Denne se můžeme setkat s nejakým druhem lajdáctví, nedbalosti a lhostejnosti, které plynou z anonymní, indirektní, a proto témeř nepostižitelné neodpovědnosti, skrývající se za objektivní překážky

a kolektivní či institucionální rozhodnutí. Únikové způsoby řešení však nejsou řešením, neboť pouze uzavírají kruh, který vede k dalšímu prohlubování neodpovědnosti.“

„Tam kde se neukládají jen povinnosti, kde se zajišťují práva člověka, tam je s odpovědností méně problémů.“

„Především se potvrzuje velmi těsná souvislost odpovědnosti a citlivosti svědomí, jež je jedním z důležitých předpokladů odpovědného jednání, ale nyčerpáva je.“

„Potvrzuje se dále předpoklad souvislosti odpovědného jednání s pozitivním vztahem k lidem (přejícnost, ohled na jiné) a se zvažováním důsledků jednání, někdy i svědomitého jednání. Naproti tomu neodpovědné jednání je v těsném sepětí s lehkovážností, lehkomyslností, sklonem k nepřiměřenému, lehkovážnému riziku.“

„Lidé se zadržovaným snažením vyznačují stálostí, smyslem pro skutečnost, vytrvalostí a svědomitostí. Každé sledování plánovaného cíle vyžaduje schopnost soustředit se, uzavřít se do sebe vůči rušivým vlivům, sebeovládání.“

„Statisticky velmi významný je vztah odpovědných osob vyznačujících se důkladností, pečlivostí a přesností s jejich pozitivním vztahem k vlastní osobě: zdravé sebevědomí, skromnost, náročnost k sobě, sebekritičnost.“

„Zdánlivě překvapivý je nálezný podstatně vyšší schopnosti koncentrace pozornosti u odpovědných. L.Kohlberg například zjistil, že klamání v experimentální situaci vysoce korelovalo s nestabilitou pozornosti (variabilita reakčního času a psychogalvanická reakce). Vyvodzuje z toho, že správný vývoj pozornostních procesů je důležitou podmínkou mravního chování.“

„Skupina neodpovědných osob se velmi výrazně liší vyšším stupněm ochoty k riziku,..“

„Většina odpovědných nerada plní mnoho úkolů najednou, zatímco neodpovědným to nepřekáží.“

„Z mnoha výpovědí méně odpovědných jsou patrné - zvýšená až prehnaná úroveň sebevědomí a velmi vysoká úroveň aspirací.“

„Již z letmého pohledu na diagramy je patrné, že rozdíly mezi odpovědnými a méně odpovědnými osobami skoumaného vzorku jsou v některých faktorech velmi značné.“

„V odpovědnosti jde o rozumnou, modrou a konstruktivní neochvějnost zásadovost a stálost postojů, pohotovost jít – je-li to třeba – i proti okamžitému nátlaku sociálního prostředí i vnitřních tendencí. „

„Odpovědnost předpokládá dobře integrovanou a emocionálně zralou osobnost, disponující soustavou kriticky internalizovaných mravních principů, které však vždy testuje s ohledem na situaci a zejména na jiné lidi, osobnost je zároveň racionální, s pozitivním vztahem k lidem, nekonstruktivní a nepiritánská.“

„Odpovědné osoby se vyznačují silnou potřebou velkého výkonu, spjatou s hodnotami práce a altruizmu (kolektivismu). U neodpovědných je potřeba velkého výkonu slabá.“

„Tuha po pozitivním společenském hodnocení je snad nejkonstantnějším motivem smyslu pro povinnost..., vede nás k plnění mnohých obtížných a nudných povinností.“

„Předpoklad, že mezi odpovědností (neodpovědností) člověka a jeho potřebami existuje jednak genetická, jednak strukturální souvislost je zcela reálný.“

„Čím odpovědnější byli skoumané osoby tím byli inteligentnější, ale korelace není významná. Zároveň totéž platí i o osobách ve skupině neodpovědných.“

Už len tento stručný výber obsahuje veľa podnetov k zamysleniu a nielen u dnešných politikov a manažérov. Môžu byť užitočné a prospešné len vtedy ak sú oni sami zodpovední a sú vzorom pre občanov a vedených spolupracovníkov. Často sa totiž stáva, že kritérium výberu nového člena starny, či spolupracovníka, či kritérium jeho funkčného povýšenia je „flexibilita“ chápaná nie ako intelektová kvalita jeho šedej kôry mozgovvej, ale ako „pružnosť jeho chrbtovej kosti“. Táto mimoriadne škodlivá a dlhodobá tendencia výberu najmä v štátne a verejnej správe vyústila v mnohých oblastiach do negatívneho výberu servilných, netaľentovaných, konformných, korumpovateľných a teda nezodpovedných ľudí na zodpovedných miestach. Česť mnohým výnimkám, ktoré to denno-denne trpkou pociťujú na svojej koži, na svojich osudoch a vo svojich peňaženkách. Táto deformácia spoločenské vedomia a tichej neviditeľnej kultúry ktorú vyjadrujú ľudové porekadlá „ruka ruku myje, vrana k vrane“, či rovný rovného si hľadá“ nadobudla obľudné rozmery.

Táto kriminálna morálka, útok na právny štát a spravodlivosti sa netýka len „bielych golierov“. Rozrástla sa všade a je tu celé desaťročia. Ani zďaleka ju nespôsobili iba deformácie socializmu. Skôr sa mi zdá, že je našou mentálnou výbavou a že sme ju sami dali do vienka už pri vzniku samostatného štátu. Ak to nedokážeme zmeniť - môže rýchlo a ľahko rozhodnúť o jeho budúcnosti. Štát, národ, ktorý má vážne problémy s morálkou nemôže dobre obstáť v súťaži s inými civilizovanejšími ľudskými spoločnosťami.

Na tomto vývoji a súčasnom stave majú svoj významný podiel aj slovenskí psychológovia, ktorí vonkoncom nezvládli požiadavky a nároky doby, v hospodárskej sfére zvlášť. Príliš ľahko a odovzdane ustúpili z pozícií, ktoré už mali vybudované. Neúnosná akademizácia, spirtualizácia a klinizácia celej aplikovanej psychologickéj praxe nebola ničím iným len maskovaním ekonomických záujmov zopár „snaživcov“ spomedzi ich radov. Títo napríklad pod rúškom „psychológie zdravia“ tiež prispievali k stavu popísanom vyššie a v predošlých troch blogoch.

Je nadovšetko zrejmé, že nezodpovedného konania sa dopúšťajú zväčša ľudia u ktorých sa ani vo výskumoch Jaroslava Hromátka nezistila žiadna klinická psychopatologická symptomatológia. ...

Sklon k nezodpovednému správaniu sa síce dá čiastočne detekovať aj testami, ktoré sa používajú v klinickej psychologickéj praxi, ale ani tie sa neaplikujú v súlade s etickými princípmi ochrany dôstojnosti takto posudzovaných osôb, o využívaní ďalších poznatkov a metód modernej humánnej psychológie ani nehovoriac.

Riešenie tohto mimoriadne vážneho problému, v ktorom sa dnes topí celá slovenská spoločnosť si vyžaduje aj zo zásadné zmeny aj vo vysokoškolskom vzdelávaní psychológov a ich príprave na psychologickú prax. Tieto zmeny sa musia opierať o nové interdisciplinárne prístupy, skúsenosti z rozvinutých, demokratických krajín a v prvom rade o novú legislatívu vytvárajúcu podmienky pre postupnú očistu od násosov alibizmu, konformity, ziskuchtivosti, klientelizmu a takmer stredovekého elitárstva v ich radoch. Až potom môžu mať ambície účinne pomáhať spoločnosti.

Inak sú a budú psychológovia a ich psychológia len zneužívaným nástrojom, v rukách tých ktorí pod rúškom vedy maskujú svoj alibizmus, neschopnosť a nekalé zámery.

Za všetky príbehy uvediem aspoň jeden.

Tie isté skupiny ľudí, ktoré v parlamente blokujú prijatie účinného zákona o preukazovaní pôvodu majetku (č. 101/2010 Z. z.) prispeli aj k zrušeniu Úradu pre štátnu službu. Tento úrad bol **ústredný orgán štátnej správy Slovenskej republiky** od marca 2002 do mája 2006. Jeho úlohou bolo zabezpečovať

rozvíjanie štátnej služby na Slovensku. Úrad koordinoval jednotný postup pri zamestnávaní vo verejnej správe, mal na starosti výberové konania a dodatočné vzdelávanie zamestnancov.^[1] V tej dobe bolo snahou úradu vytvoriť verejný Centrálny register štátnych zamestnancov, čo predstavovalo vedenie údajov až o 43 tisíc zamestnancoch.^[2]

Predseda úradu vymenúval aj odvolával prezident na návrh vlády. Za predsedu úradu bol po celú dobu existencie menovaný Ľubomír Plaj. Namiesto podpory sa úrad a jeho predseda denne stretávali s invektívami a spochybňovaním jeho opodstatnenosti. V kontexte blogu č.3 asi nie je potrebné teraz opakovať aké všelijaké a rôznorodé boli skupiny ľudí, ktorým úrad a jeho činnosť prekážali.

Na tomto osude Úradu pre štátnu službu dnes nahradenom akousi Radou pre štátnu službu majú svoj podiel aj slovenskí psychológovia, ktorí manažérsky a ani eticky nazvládli Mečiarov VLÁDNY KONKURZ.

Dovolím si citovať z časopisu PSYCHOLOGIE V EKONOMICKÉ PRAXI č.3-4/2000:

„Jednou z významnejších akcií, ktorou vstúpila SPS SAV do vedomia aj občianskej verejnosti, bol vládny konkurz na jeseň roku 1990, ktorý bol mimoriadnou príležitosťou slovenských psychológov na prezentovanie svojich možností a vkladom do vytváraníu novej spoločnosti a novej personálnej práce.

Táto široko medializovaná akcia by si sama o sebe zaslúžila osobitnú analýzu, pretože na základe vyjadrení niektorých politikov nadobudla dimenzie takého zneužitia psychológie a psychológov, aké by sa v demokraticky rozvinutých krajinách tvrdo sankcionovali. Slovenskí psychológovia sa zverenej úlohy a celkom vzácnej príležitosti odborne zhostili veľmi dobre. Môžem to zodpovedne prehlásiť, aj ako jeden z piatich odborných garantov celej akcie. Vážnou otázkou je, prečo neboli do dôsledkov domyslené ochranné postupy proti zneužívaniu osobných informácií dôverného charakteru, ktoré boli získané posudzovaním 3000 záujemcov o prácu v štátnej správe, bankovníctve, výrobnnej sfére a zahraničnej službe. Podľa vyjadrenia vtedajšieho premiéra, v odpovedi na otázku redaktorky BBC ešte v roku 1993 boli výsledky vládneho konkurzu, po vybratí hroziakov dané k dispozícii zahraničným podnikateľom a čo zostalo, k dispozícii Ministerstvu vnútra SR. Bývalý predseda SKP PhDr. Štefan Matula by o skúsenostiach s hárkami zoznamov týchto uchádzačov, ktoré podnikateľsky ponúkala istá agentúra blízka istému hnutiu, vedel iste veľa rozhorčene rozprávať. Bez ďalšieho zdôvodňovania to možno hodnotiť nielen ako porušovanie ľudských práv týchto uchádzačov, Ústavy tejto republiky, ale aj ako nehoráznosť. V jej pozadí stoja zopár "podnikavých" psychológov, ktorých odborná i občianska reputácia je medzi slovenskými psychológmi "verejným tajomstvom".

A to bol len začiatok.

Týchto pár jedincov, ako to už býva získali na sebavedomí a trúfali si čoraz viac. Oháňali sa prepojením na tajné služby a celé roky suverénne kšeftovali s ľudskými dušami. Pôvodná Slovenská komora psychológov sa ocitla pod tlakom podvodov pri novelizovaní zákonov zakotvujúcich „spôsobilosť k vedeniu motorových vozidiel“, či „spôsobilosť k držaniu zbraní a streliva“. Nakoniec pribudol tlak na jej zrušenie a pohltenie komorou zdravotníckych pracovníkov pod záštitou Min. zdravotníctva. Tá nehodných psychológov s „láskou prijalo“.

Psychológovia sa už pri svojej VŠ príprave sústreďujú viac na slabších a ohrozených, na poruchy symptómy, diagnózy, na chorobu ako na zdravie, viac na strach ako na odvahu, skôr na agresivitu skôr ako na súdržnosť, skôr na práceneschopnosť ako na prognózu úspešnosti v práci (viď blog „Ľudský činiteľ č.2) O tej prognóze úspešnosti vedia klinicky zameraní odborníci pramálo a zistili to aj manažéri ľudských zdrojov. Márne hľadali psychológov práce a organizácie, ktorí by poskytovali seriózne prístupy a koncepčné riešenia rozvoja pracovného potenciálu zamestnancov. Zdravotné aspekty vždy vnímali ako dôležité, ale nie ako primárne. Ak klinicky vzdelaných psychológov vôbec zamestnajú poveria ich riešením náhradných problémov, možno i akademických vízií a poniektorých úlohami na hranici iracionality, veštenia a pod.

Mnohí psychológovia sa aj dnes často bránia hovoriť o celospoločenských témach, akými sú napríklad korupcia, kriminalita, politický a spoločenský extrémizmus, odvolávajú sa pri tom, že o týchto témach, nemajú žiadne objektívne poznatky. Čo samozrejme nie je pravda? Z čoho pramení taká veľká obava, či strach hovoriť o problémoch, ktoré trápia celú spoločnosť? Aj za socializmu sa našli jednotlivci, ktorí dokázali vyjadriť svoj názor na veci verejné, prejaviť svoj názor „proti oficiálne presadzovanej jednotnej politickej línii, uplatňovať svoju odbornosť, profesionalitu v prospech skutočného verejného záujmu a konkrétneho občana. Osobné riziko tých ktorí vystúpili z radu všeobecného súhlasu bolo iste väčšie ako je tomu dnes. A to nám občianska i odborná verejnosť vyčíta.

Nie sme schopní ponúknuť také riešenia, programy, projekty, zaujať také postoje, ktoré by boli v praxi účinné, alebo ak áno, tak z rôznych dôvodov to čo ponúkame, hoci je podľa psychológov seriózne, exaktné, užitočné - prax odmieta. Prečo je tomu tak? Preto, že nemáme čarovný prútik, ktorí ponúkajú mnohí tiež psychológovia? Alebo jednoducho kultúra hmotného a duchovného úpadku svojou silou kapitálu pretláča, vnucuje spoločnosti také hodnoty, ktoré ešte viac prehľbujú to nežiaduce v nej. Prečo psychológovia nevedia nedokázať, k tomu zaujať jednoznačnejšie stanoviská.

Sloboda slova je jedným z mála výdobytkov 17. novembra, ktoré nám (zatiaľ) zostali. Ako túto slobodu využívame my psychológovia?

Ako ju využívame na to aby sme otvorene verejne pomenovali príčiny problémov ako ich vidíme a dokázali o nich hoci aj v polemike hovoriť.

V tridsiatom roku po páde komunizmu možno teda na Slovensku pozorovať popretie pôvodnej myšlienky 17. novembra. K demokracii západného typu a zlepšeniu života občanov máme ešte veľmi ďaleko a čo je horšie, čoraz viac sa začína objavovať nostalgia za starými komunistickými časmi. Súčasný stav na Slovensku možno teda nazvať antitézou sedemnásteho novembra.

Zákonnosť a uplatňovanie princípov právneho štátu a demokracia sú dve strany tej istej mince, pričom je medzi nimi vzťah priamej úmery. Ak orgány štátu nevedia zabezpečiť dodržiavanie zákona a vykonateľnosť práva, ak nie sú schopné potlačiť hromadné prejavy organizovaného zločinu, ak si dovoľia ignorovať základné princípy právneho štátu, tak demokracia prejavuje fatálne nedostatky.

V takýchto pomeroch majú spoločenské vedy, medzi nimi aj psychológia a psychológovia len malé možnosti prispieť k ich náprave. Aj sebalepšie nástroje odhaľovania, detekcie ľudí náchylných k spoločensky nezodpovednému správaniu sa minú účinku a môžu byť zneužitú. Napriek tomu a s istým

rizikom budú niektoré z nich obsahom odloženého blogu, v nádeji, že oslovia tých zodpovednejších spomedzi nás.

